

така система містить екологічний елемент, який здійснює екологічне управління ним.

Література

1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 41. – С. 546.
2. Білявський Г.А. Фурдуй Р.С. Основи екологічних знань: Підручник. – К.: "Либідь", 1997 – 288 с.
3. Потравний І.М. Принят закон Украины "Об экологическом аудите" // Обзор информ. Сер. "Экономика природопользования" / ВИНТИ. – 2004. – № 6. – С. 63–73.
4. Гахович Н. Состояние и проблемы экологизации промышленного производства // Экономика Украины. – 2008. – № 4. – С. 73–81.
5. Маликова О.И. Механизмы повышения конкурентоспособности компаний на основе экологизации производства. – М.: Изд-во РАГС, 2000. – 63 с.
6. Фостолович В.А. Система екологічного менеджменту в підприємстві // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С.81–83.
7. Козоріз Г.Г. Словник еколога-економічних термінів. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 127 с.
8. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект) / За ред. Л.Г. Руденка. – К.: "Академперіодика", 2005. – 200 с.
9. Супруненко С.Ф. Внедрение стандартов серии ИСО 14000 для сертификации систем экологического менеджмента // Регіональні перспективи. – 2003. – № 7–8. – С. 67–69.

УДК 338.45 : 65.016.7

О.Ю. БУГРИМ
Запорізька державна інженерна академія

ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЄЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Прогнозування розвитку як інструмент першого рівня в рамках побудови механізму управління дає змогу визначити ступінь і механізми дії системи управління з метою підвищення ефективності реструктуризації машинобудівних підприємств. У зв'язку з цим при прогнозуванні реструктуризації промисловості регіону пріоритет віддається економічним і соціальним аспектам, а методологічний апарат вибирається залежно від цілей і завдань управління.

Метою дослідження є прогнозування як інструмент формування механізму управління реструктуризацією машинобудівних підприємств та аналіз функцій реструктуризації в напрямі приведення їх до єдиного безперервного процесу.

Прогнозування реструктуризації машинобудівних підприємств – найважливіша і невід'ємна частина складного процесу управління і розробки стратегії їх розвитку. Прогноз загалом є науково обґрунтованою думкою про можливі стани об'єкта в майбутньому, альтернативні шляхи і терміни його

існування. Стосовно управління машинобудівними підприємствами прогноз – це комплекс аргументованих припущень, виражених якісно і кількісно, щодо майбутніх параметрів соціально-економічної системи [1, с. 87]. Від нього значною мірою залежать економічні, соціальні та екологічні наслідки системи заходів щодо реструктуризації машинобудівних підприємств, повнота використання трудових, природних і матеріально-речовинних ресурсів. Вибір помилкових управлінських рішень через недостатню їх наукову обґрунтованість може призвести до негативних наслідків, значних втрат. Тому загальна формула "управляти – значить передбачати" особливо справедлива для динамічних процесів реструктуризації машинобудівних підприємств.

Таким чином, прогнозування є інструментом першого рівня в рамках формування механізму управління машинобудівними підприємствами і процесом визначення показників їх реструктуризації. Без прогнозу неможливо обґрунтувати й ухвалити управлінські рішення, досягти успіху в господарській діяльності, державному регулюванні відтворення і розвитку.

Завданням прогнозу як необхідного етапу управління реструктуризацією машинобудівних підприємств є дати об'єктивне достовірне уявлення про те, що буде за тих або інших умов. Для його вирішення розробляється пошуковий прогноз, що показує, яким може бути розвиток машинобудівних підприємств за умови, що характер державної дії на них залишиться незмінним [2, с. 287].

У системі економічного управління реструктуризацією машинобудівних підприємств можна виділити три основні функції, які виконує прогнозування:

- передбачення тенденцій розвитку і взаємозв'язків прогнозованого об'єкта. Ця функція важлива тим, що перш ніж ухвалювати рішення про здійснення певних заходів, необхідно мати уявлення про майбутнє об'єкта, можливі тенденції розвитку ринку, зовнішні і внутрішні чинники, фазу динаміки економічної кон'юнктури. Чим ширший і глибший прогноз, тим менша вірогідність помилок при ухваленні рішень. Ці показники прогнозу неоднакові для різних рівнів управління і різних рішень;

- прогнозне обґрунтування схвалюваних рішень. Перш ніж ухвалити певне господарське або управлінське рішення, особливо стратегічне, потрібно передбачати можливі його наслідки, щоб вибрати оптимальний варіант і не допустити стратегічної помилки, яку важко буде виправити. Такий прогноз здійснюється при підготовці бізнес-плану інвестиційного або інноваційного проекту, техніко-економічного обґрунтування;

- прогнозний супровід виконання рішення. Після ухвалення стратегічного рішення і нормативного акта прогнозування не припиняється. Необхідно постійно здійснювати моніторинг і прогноз ходу їх виконання і наслідків, щоб своєчасно внести корективи, якщо істотно зміниться кон'юнктура і продовження виконання в колишньому вигляді може призвести до небажаних результатів.

Розглянуті функції економічного прогнозування взаємопов'язані, вони є стадіями єдиного безперервного процесу, який ще не налагоджений в українській економіці.

Реалізація функцій соціально-економічного і територіального прогнозування здійснюється через систему прогнозів. У сфері управління прогнозування реструктуризації машинобудівних підприємств вимагається здійснювати з метою ухвалення найефективніших управлінських рішень. У зв'язку з цим систему прогнозів класифікують залежно від об'єкта прогнозу, його горизонту, характеру і рівня управління.

Розглянемо детально прогнози залежно від об'єкта прогнозування.

Соціальні прогнози характеризують демографічні процеси, що відбуваються в прогнозованому періоді. Мета цього першочергового прогнозу полягає у визначенні природного і механічного руху населення в перспективному періоді, зайнятості економічно активного населення, підвищення рівня його життя. Така цільова установка визначила послідовність і зміст прогнозу. При соціально-демографічному прогнозуванні можна використовувати різноманітні показники і методи.

Залежно від періоду прогнозування застосовуються два підходи до складання балансу економічно активного населення: демографічний і економічний.

Одержані дані про кількість і зайнятість населення є початковою базою для розрахунків обсягів і структури споживання, доходів і витрат населення. Зіставлення цих величин дає можливість скласти уявлення про життєвий рівень населення регіону. Відповідно до рівня життя повинен забезпечуватися товарний фонд, а також рівень сфери послуг. Інакше кажучи, рівень життя населення найповніше відображає обсяги споживання і ступінь задоволення матеріальних і духовних благ населення.

У соціальному прогнозі відображаються також процеси соціальної стратифікації (розділення суспільства за соціальними прошарками), пов'язані з формуванням ринкових відносин; виявляються умови, при яких суспільство набуває стійкого розвитку, і таке негативне явище, як люмпенізація (поява декласованих прошарків у суспільстві – бродяг, убогих, кримінальних елементів тощо) [3, с. 129]. У коротко- і середньостроковому прогнозах встановлюються рівні соціальної напруженості, незадоволеності, активності або апатії. Якщо за названими позиціями виявляється несприятлива ситуація, то по основних (вузлових) проблемах розробляються прийоми і механізми державного управління.

Економічні прогнози розвитку регіональної економіки враховують результати прогнозування за попередніми блоками системи регіонального прогнозу і в той же час впливають на зміст прогнозів окремо і в цілому. Так, на основі прогнозу кількості населення, економічно активної його частини визначають потенційні ресурси праці, можливості її інтенсифікації. Прогноз розвідки та освоєння природних ресурсів дає змогу визначити ступінь забезпеченості потреб району, країни та експорту найважливіших видів сировини і палива. Результати економічного прогнозу разом з прогнозом кількості населення становлять основу розробки соціального прогнозу.

В умовах великої складності визначення пріоритетів розвитку регіональної економіки (як частини обширного економічного простору)

розробка економічного прогнозу в регіоні спрямована на вибір пріоритетів без зайвої жорсткості показників. Однаково небезпечні дві крайнощі: захоплення макроекономічними показниками і поділ господарства на галузі й виробництва. У першому випадку втрачається конкретність прогнозу, в другому – його системність.

Головними складовими економічного прогнозу є перспективні параметри національного багатства, відтворювальних пропорцій, галузевої структури, інфраструктури, праці і розподілу праці. При цьому прогнозується не тільки рух товарів і послуг, але й капіталу. Спеціальний розділ відводиться господарському механізму: розвитку форм власності, вдосконаленню механізму господарювання на регіональному рівні і механізму управління територіальною господарською системою.

Науково-технічні та інноваційні прогнози визначають перспективи розвитку науки, інновацій і технологій, рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції та економіки в цілому, можливі результати освоєння базисних і поліпшуючих інновацій, зміну поколінь техніки, розвиток стандартизації і сертифікації продукції. Узагальнюючим показником у цій сфері є частка у випущеній і знову освоєній продукції принципово нових виробів і динаміка технологічної структури по галузях і народному господарству в цілому (останній показник поки не розраховується). Особливе значення серед науково-технічних та інноваційних прогнозів має технологічний прогноз. Велика частина науково-технічних, інноваційних, інвестиційних, соціальних і оборонних питань розв'язується на державному рівні. Відповідно, і технологічний прогноз відображає найзагальніші ознаки організації виробництва, соціального життя і відповідні функції державного управління [4, с. 90]. У цьому випадку під технологією розуміють сукупність методів перетворення речовин, матеріалів, машин і механізмів у процесі виробництва. Стосовно рівня суб'єктів країни, основна діяльність яких пов'язана з системою організації господарства регіонів, то тут правомірно говорити про загальні засади фізичної, хімічної, біологічної, соціальної технологій і їх змішані форми щодо специфіки природних умов, виробничої діяльності, умов мешкання людей у регіоні. Такий підхід позбавляє суб'єкт управління регіоном від непотрібного втручання в технологічні відносини підприємств, але дозволяє зосередити увагу на регулюванні загальних процесів науково-технічного прогресу, формуванні нових технологічних устроїв, розвитку технологічних відносин і різних виробничих комплексів, що функціонують на території конкретного регіону.

Окремого розгляду вимагає інформаційний прогноз. Наявність повної і достовірної інформації – одна з головних умов забезпечення передбачення майбутнього, а значить і ефективного управління [5, с. 111]. У системі регіонального прогнозування інформаційний блок спрямований, по-перше, на вироблення шляхів удосконалення бази даних; по-друге, на розвиток інформаційних технологій і структур. Кожний з названих предметів прогнозування вирішує свої конкретні завдання: перший створює уявлення про систему показників структури, функціонування і розвитку виділених вище підсистем; другий надає необхідну інформацію для регіонального управління в

теперішньому часі і майбутньому як у розрізі окремих підсистем, так і по всій соціально-економічній системі; третій включає передбачення і нормативне регулювання способів отримання і перетворення даних та відповідних технічних і організаційних систем (зв'язку, обчислювальних центрів, комп'ютерної картографії і т. д.).

Екологічні прогнози включають передбачення динаміки природних процесів (зміна температури, випадання і розподіл опадів і т.п.), екологічних показників (рівень забруднення навколишнього середовища, будівництво очисних споруд, обсяг рекультивації земель, розвиток моніторингу природного середовища), витрати на відтворення природних ресурсів (на геологорозвідувальні роботи, лісове і водне господарство, іригацію та меліорацію земель і т.п.). Узагальнюючим показником є витрати на відтворення природних ресурсів і охорону навколишнього середовища на душу населення в зіставних цінах і відсотках від ВВП або ВРП. Як один з видів екологічного прогнозу розглядають прогноз природно-ресурсного потенціалу.

Виділення екологічного прогнозу в окремий об'єкт прогнозування пов'язане з тим, що природні ресурси є матеріальною основою розвитку економіки, їх запаси і якість визначають структуру господарства, місце регіону в територіальному розподілі праці. Вивчення особливостей стану й використання природних ресурсів має важливе значення для прогнозування розвитку регіональної економіки.

У процесі оцінки стану і прогнозу використання природних ресурсів виявляється природний базис виробництва: земля як основний засіб виробництва в сільському господарстві і як територія під забудову; прісна вода як найважливіша умова життєдіяльності і необхідний елемент багатьох технологічних процесів, а у багатьох регіонах як енергетичний ресурс; мінерально-сировинні, паливно-енергетичні і біологічні ресурси як найважливіші матеріальні передумови розвитку виробництва, його сировинна та енергетична основа.

Одним з важливих невирішених питань прогнозування природно-ресурсного потенціалу у сфері управління реструктуризацією машинобудівних підприємств залишається економічна оцінка ресурсів.

Прогнозування використання природних ресурсів необхідно здійснювати не тільки з погляду регулювання господарства, економіки, але й умов життя на Землі. Виявлення можливих наслідків впливу добувної і переробної промисловості на стан повітряного й водного басейнів, рослинного і тваринного світу особливо важливе в місцях концентрації добування, переробки, мешкання людей.

Зовнішньоекономічні прогнози характеризують передбачення динаміки світового господарства, кон'юнктури світового ринку, розвиток економічних зв'язків регіону: зовнішньої торгівлі, її товарної структури, сальдо зовнішньоторговельного обороту, іноземний туризм, експорт й імпорт капіталу, іноземні інвестиції та розвиток сумісного підприємництва і т.п.). Узагальнюючими показниками є сальдо експорту й імпорту товарів і послуг у регіоні.

Поза сумнівом, така класифікація за об'єктом достатньо відображає тенденції розвитку, але для ефективнішого прогнозування з метою ухвалення управлінських рішень об'єктами прогнозування краще вибирати показники з системи, яку ми використовували для проведення моніторингу реструктуризації промисловості регіону. Тільки в цьому випадку перед нами виникне взаємопов'язаний процес, що визначає систему управління розвитком, "можливості – стан – перспективи", в якому буде розглянута єдина система показників.

З метою побудови системи ефективного управління реструктуризацією машинобудівних підприємств доцільно розглянути види прогнозу за горизонтом: короткострокові – на один, два роки або коротший період (наприклад, динаміка цін, курсу акцій – на тиждень чи місяць); середньострокові – на 3–5 років; довгострокові – на період 10–20 років, що є більш укрупненими і варіантними; наддовгострокові прогнози – на 40–50 років і більше, які дають загальне уявлення про можливі тенденції розвитку в перспективі з урахуванням фаз середньо-, довго- і наддовгострокових циклів.

Наявність прогнозів різних горизонтів і з різним ступенем деталізації дає можливість поєднувати реалізацію довгострокової стратегії із гнучкою практикою її здійснення.

Зауважимо також, що оскільки прогнозування реструктуризації машинобудівних підприємств повинне здійснюватися з урахуванням загальнодержавних завдань, то йому має передувати визначення напрямів розвитку макроекономіки країни. Але в той же час можлива і зворотна послідовність: на основі узагальненої місцевої інформації розробляються регіональні прогнози, результати яких стають основою моделювання. Останнє стосується, наприклад, прогнозування природно-ресурсної бази економічного розвитку.

Визначаючи прогнозування як невід'ємну частину механізму управління, особливу увагу необхідно приділяти принципам прогнозування.

Принципи системності вимагають взаємопов'язку і підпорядкованості прогнозів розвитку об'єктів прогнозування і прогностичного фону.

Принцип безперервності передбачає коректування прогнозу в міру надходження нових даних про об'єкт прогнозування або прогнозний фон.

Принцип адекватності прогнозу об'єктивним закономірностям характеризує не тільки процес виявлення, але й оцінку стійких тенденцій і взаємозв'язків у розвитку виробництва і створенні теоретичного аналогу реальних економічних процесів з їх повною і точною імітацією.

Прогнозування як процес має певний набір інструментів. Методологія прогнозування економічного і соціального розвитку регіонів має багато спільного з методологією прогнозування розвитку господарства країни [6, с. 169]. Виходячи з функцій регіональних систем у відтворювальному процесі, очевидно, слід виявляти цільове призначення і суть регіонального прогнозування. Структура регіонального прогнозу включає як аспекти відтворення, так і різні рівні агрегації виробництва й розселення в регіоні. У науковій літературі наводяться різні класифікації методів прогнозування – від

простої екстраполяції на майбутнє тенденцій, що склалися, до будови складних економіко-математичних та імітаційно-евристичної моделей. Наприклад, М. Меськон, М. Альберт і Ф. Хедоурі [7, с. 433] підрозділяють прогнози на економічні, соціальні, розвитку конкуренції, а за методами – на кількісні (аналіз тимчасових рядів, причинно-наслідкове моделювання або кореляційні залежності) та якісні (експертні методи).

Таким чином, процес прогнозування реструктуризації машинобудівних підприємств являє собою послідовну реалізацію заходів: визначення показника, який найповніше характеризує стан галузі; відповідно до принципу системності, виявлення показників, що визначають тенденції розвитку; ступеня впливу вибраних визначальних чинників (за допомогою кореляційного аналізу); складання моделі регресійної залежності; згідно з принципом розвитку, виявлення трендової моделі розвитку показників; розрахунок значення показника в певний період часу по запропонованій моделі. Проте важливо врахувати, що при прогнозуванні показників необхідно є незмінність умов у процесі побудови трендової моделі.

У зв'язку з розробкою регіональних прогнозів необхідно зазначити, що система прогнозування базується на двох універсальних підходах – генетичному і нормативно-цільовому. При першому підході напрями реструктуризації машинобудівних підприємств обґрунтовуються, виходячи з досягнутого рівня розвитку продуктивних сил регіону, регіональних проблем. Згідно з другим підходом шлях реструктуризації залежить від заздалегідь сформульованих цілей. На нашу думку, обидва підходи доповнюють один одного, зіставлення результатів, одержаних на їх основі, підвищує обґрунтованість і достовірність результатів прогнозування.

Отже, прогнозування розвитку як інструмент першого рівня в рамках побудови механізму управління дає змогу визначити ступінь і механізми дії системи управління з метою підвищення ефективності реструктуризації машинобудівних підприємств. У зв'язку з цим, при прогнозуванні реструктуризації машинобудівних підприємств пріоритет надається економічним і соціальним аспектам прогнозу, а методологічний апарат вибирається залежно від цілей і завдань управління.

Таким чином, синтезуючи одержані висновки, можна обґрунтувати, що основним елементом соціально-економічного середовища, який необхідно дослідити, є механізм управління, що, в свою чергу, можна уявити як поетапний процес, який включає систему умов, інструментів і форм.

Як результат проведеного моніторингу, аналізу і прогнозування, стає обґрунтованим той факт, що вирішенням питання формування ефективного соціально-економічного середовища стає дослідження механізму управління реструктуризацією машинобудівних підприємств.

Без прогнозу неможливо обґрунтувати й ухвалити управлінські рішення, досягти успіху в господарській діяльності, державному регулюванні відтворення і розвитку машинобудівних підприємств. У системі управління реструктуризацією машинобудівних підприємств можна виділити три основні функції, які виконує прогнозування: передбачення тенденцій розвитку і

взаємозв'язків прогнозованого об'єкта, прогнозне обґрунтування схвалюваних рішень і прогнозний супровід їх виконання.

Література

1. Мизерная Т. О реструктуризации предприятий // Экономика Украины. – 1999. – № 2. – С. 86–88.
2. Гесць В.М. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні. – Х.: Форт, 2003. – 440 с.
3. Шутов М.І. Актуальні проблеми реформування економіки України. – Одеса: Юридична література, 2004. – 392 с.
4. Економічні та соціальні напрями комплексної реструктуризації промисловості України: Наукова доповідь / О.І. Амоша, С.В. Баранов, М.Г. Чумаченко та ін. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1998. – 145 с.
5. Крылов В. Процессы децентрализации и дивизионализации управления в промышленных компаниях СА // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 4. – С. 109–112.
6. Клевлин А. Организация гармоничного производства. Теория и практика. – М.: Омега-Л, 2003. – 360 с.
7. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. – М.: Дело, 1993. – 702 с.

УДК 332.145

В.І. ДАРМОГРАЙ
Черкаський державний технологічний університет

СУЧАСНИЙ СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕГІОН

Негативні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України останніх років є наслідком не стільки ринкових реформ, скільки відсутності виваженої стратегії їх проведення, непослідовності економічної політики. Економічному розвитку країни властиві суперечливі тенденції, спричинені як об'єктивними чинниками, так і помилками й прорахунками в державній та регіональній економічній політиці. Саме суб'єктивні причини призвели до значних втрат в економічній сфері.

Сучасний стан економіки України характеризується перебудовою господарського механізму, яка повинна базуватися на принципах стабілізації економіки і виходу на траєкторію стійкого економічного зростання. Необхідне кардинальне реформування вітчизняної економіки та підвищення її конкурентоспроможності з огляду на те, що Україна послідовно дотримується курсу на формування її відкритості та інтеграції у світові економічні структури [1].

Досягнення цієї мети можливе тільки на системній основі шляхом розподілу певного об'єкта на елементи, що розглядаються в єдності, тобто як система.